
BRANIMIR STOJKOVIĆ

VERSKI POKRETI I SEKTE

SOCIOKULTURNI OKVIRI DELOVANJA

1.

Pristup istraživanju osnova socio-kulturnog delovanja hrišćanskih sekta i istočnjačkih religija — dakle, necrkvenih oblika religioznosti — susreće se, najpre, s neophodnošću razjašnjenja kompleksa savremenosti koji se može da označi i kao *duh vremena*¹⁾, ali i kao specifična reakcija na njega. I hrišćanske verske sekte kao i istočnjačke religije jesu, naime, specifičan izraz i odgovor na bitnu podeljenost, fragmentiranost savremenog čoveka i njegovu nemogućnost da se celovito ostvari nasuprot sumi institucija (to su porodica, škola, partija, crkva, fabrika, mediji masovnog opštenja...) koje „pokrivaju” pojedine delove njegove egzistencije, ali je kao celinu, kao relativno neprotivurečan identitet ne afirmišu, već ugrožavaju ili čak negiraju. Ako se, za sada ostave po strani, činoci koji deluju na socioekonomskom (konjunktornom) nivou, razaznaće se da je to osnovni razlog „povratka svetog” (B. Vilson) i njemu odgovarajućeg broja raznolikih religijskih pokreta i sekta. — A ove, skoro bez izuzetka pretenduju na osmišljavanje celine čovekove egzistencije i njegovog sveta (u skladu sa svojim učenjem o spasenju, prosvetljenju ili kosmičkoj energiji, svejedno) kako su to, još pre deceniju i po, jasno uočili Luj Povelis i Žak Beržie: „Nalazeći se pred čudesnom stvarnošću

¹⁾ „U individualističkom učvršćivanju postoji nešto kao saliveno, izliveno, sraslo, postoji iščekivanje i hiljadugodišnje traženje neke dobrote, veće milosti i veće slobode. U velikom odmoru i u velikoj nepopunjenosti je vrlo staro pitanje koje neodređeno traži odgovor: Šta može, šta treba da učini čovek od svoga života, kada pređe granicu svojih potreba? Postoji u čoveku koji, izgleda, mora da se krije kao neki rak samac, ispod neobičnosti onoga što nosi u sebi, slepa težnja za održavanjem veza sa drugim ljudima.” (Edgar Moren, *Duh vremena*, 1967, Kultura, Beograd, str. 201).

koju ne može da pojmi, čovek ne uspeva da se odupre naletu irealizma. Bezuspešno pokušavajući da nađe ulaz u arkane znanja on se usmerava u svoju unutrašnjost, kao što se u klupče smotava laboratorijska životinja u opitima sa lavirintom, i beži u prelogičko, u svet magije i sanjarenja. Otud umnožavanje sekti, parareligija, traganje za lažnim prorocima i nalet lažnih nauka."²⁾

Ovakvi oblici religioznosti predstavljaju radikalno osporavanje iznutra — unutar samog polja religijskog — crkvi (institucionalizovanih religija) jer ove, upravo svojim osnovnim organizacionim ustrojem, zasnovanim na esencijalnoj podeli na sveštenstvo, na jednoj, i vernike, na drugoj strani, predstavljaju obrazac dominantnog društva kome se verski pokreti suprotstavljaju. Znatan broj njih to čini već sadržajem samog svog učenja, ali još više njima svojstvenim oblicima društvenosti koji tendira totalnoj participaciji (sledbenika u zajednici) nasuprot uključivanju u crkvu koje je uvek delimično i posredovano institucijom." Prirodno je što ljudi nastoje da razumeju sami sebe tražeći kolektivni odgovor. Od svih oblika društvenog okupljanja zajednica je jedini unutar koga je takva socijalna identifikacija moguća. Mnogi veruju da samo pripadajući nečemu ili deleći zajedničko iskustvo sa drugima mogu da pronađu i sami sebe."³⁾

Ako se težište analize pomeri s egzistencijalne na sociološku i socijalno-psihološku ravan i pokuša da se pobliže ispita ljudski supstrat verskih sekti i pokreta, tj. moguće zajedničke karakteristike onih koje ova uspevaju da zainteresuju i privuku, uočiće se dve osnovne kategorije. Reč je, najpre, o pripadnicima marginalnih društvenih slojeva, onima koji u postojećim društvenim okolnostima predstavljaju gubitnike tj. ne uspevaju da ostvare svoje bitne socijalne i ljudske interese, ma kako ti interesi bili subjektivno definisani i interpretirani. Oni se sreću poglavito među onima koji su izgubili svoj tradicionalni okvir življenja i orijentacije, a novi, u novonastalim okolnostima (koje generalno gledano mogu da budu i prosperitetne), ne uspevaju da nađu. O takvima u članku pod naslovom *Religija i kaos* govori Franko Ferraroti: „U zatvorenim društvenim stanjima, kruto uzglobljenim u tradicionalne društvene slojeve u kojima čovek ništa ne postaje, već jednostavno biva ono što je rođen, u kojima je vertikalna pokretljivost praktično ravna nuli, a

²⁾ Louis Pauwels et Jacques Bergier, Introduction, u *Les sociétés secrètes*, Encuclopédie Planète, Paris, 1969, p. 28.

³⁾ Jacqueline Scherer, *Contemporary community, Sociological Illusion or Reality*, Tavistock Publications, London, 1974, p. 48.

moćnosti društvenog uspeha ne postoje, po-jedinac nikada nema načina da pokaže sopstve-nu vrednost kao individua, ne biva nikada izaz- van, nikome ne mora ništa da dokazuje, pa ni samom sebi. Ali tamo gde je stanje fluidno, gde postoji, ili se barem čini da postoji veliki broj mogućnosti, gde društvena raslojenost nije kruta, već se naprotiv kaže da je pojedincu dato da sopstvenim sposobnostima krči sebi put, nes- posobnost napredovanja na društvenoj lestvici neizbežno poprima oblik, i prirodu ličnog po- raza, bez prava na popravni ispit."⁴⁾

Pored te kategorije gubitnika (luzera) koji, već i po osnovi autopercepcije vlastitog položaja u društvu, spadaju u klijentelu verskih pokreta i sekti, tu je i, brojčano promenjiva, kategorija onih koji nastoje da ispraznost i banalnost vlas- tite svakodnevnice začine nečim neobičnim i izuzetnim. Tu spadaju u prvom redu pojedinci čiji proces traganja za vlastitim identitetom još nije završen i koji predstavlja one koji se žar- gonski označavaju kao probatori — a takvih je najviše među adolescentima⁵⁾. Oni su relativno brojna kategorija koja govori u prilog tvrdnji o postojanju *pomodnih religijskih kultura* (M. Elijade).

Ako se apstrahuju periodi društvenih kriza — kada osećanje ugroženosti i beznada može da zahvati veoma široke slojeve pojedinog društva — moglo bi se konstatovati da je prva katego- rija mogućih sledbenika religijskih pokreta i sekti (gubitnici) — relativno konstantna veli- čina. Za razliku od nje, druga kategorija (pro- batori) se ispoljava kao izrazito varijabilna ve- ličina: današnje interesovanje za religiju oni će zameniti sutra za neko drugo područje du- hovne stvarnosti, da bi se taj ciklus gašenja i razgorevanja interesovanja za sveto kroz iz- vestan period iznova obnovio. Ili kako je to Mirče Elijade formulisao komentarišući svoje- vremenu vanrednu popularnost časopisa *Plane- te*: „Ali novi i uzbudljiv za francuskog čitaoca bio je cjeloviti pogled na svijet koji je spajao znanost sa ezoterijom i predstavljao živ, očara- vajući i tajanstven kozmos u kojem je ljudski život ponovo postao smislen i obećavao stalno usavršavanje. Čovjek više nije bio osuđen na prilično turoban *condition humaine*; umjesto

⁴⁾ Franko Feraroti, *Religija i kaos*, Kultura, 65—67, 1985, str. 30.

⁵⁾ „Adolescentni razvoj uključuje novi niz identifi- kacijskih procesa kako sa značajnim osobama (sig- nificant persons) tako i sa ideološkim snagama. Obe daju značaj životu individue povezujući ga sa živom zajednicom i istorijom koja je u toku, kontrapunkti- rajući tako novostečeni individualni identitet izves- nom merom zajedničke solidarnosti". (Erik Erikson, *Youth, fidelity and diversity*, u *The challenge of youth*, New York, Doubleday, 1963, p. 23).

toga bio je pozvan da osvoji svemir i odgonetne druge, zagonetne svjetove poznate okultistima i gnosticima.”⁶⁾)

2.

Taj alternativni poziv na onostrano od strane religijskih pokreta i sekti nailazi na otpor crkve koja to područje duhovne stvarnosti već više ili manje ekskluzivno institucionalno kontroliše. „Sakta, to je neprijatelj! Pripadnik sekte to je drugi, to je divlji fanatik sa kojim nikakav dijalog nije moguć, to je ludak, osoba koja zabrinjava, manijak koji sačekuje našu decu iza ugla da bi im uradio... ne zna se tačno šta! Izmoždene žrtve, automati, zombiji praznog pogleda, jednoglasni u službi nečeg neizrecivog... Takav pristup otkriva, uistinu, duboko nepoznavanje fenomena sekti, njene istorije, značenja i stvarnosti.”⁷⁾)

Taj otpor poprima naročito žestoke oblike u slučaju nacionalnih crkvi koje za razliku od katoličke (koja je već po svom nazivu univerzalna i ina planetarne pretenzije) imaju već unapred ograničenu virtuelnu masu vernika. Ovi su, naime, određeni nacionalnom pripadnošću te zato nacionalne crkve na prodor novih verskih učenja reaguju kao na uzurpiranje vlastitog, ekskluzivnog životnog prostora. Tako i Srpska pravoslavna crkva ispoljava izrazito neprijateljski stav prema hrišćanskim sektama koje nastoje da svoje polje delovanja prošire i na tradicionalno područje koje Srpska pravoslavna crkva vidi kao svoje: „Vrednosno negativnom gledištu na verske sekte kao 'otpadu od pravog učenja crkve' i nacionalnom razjedinitelju, Srpska pravoslavna crkva ističe i pridružuje i drugi razlog: verske sekte se upliću u teritorijalne okvire SPC i odvlače joj vernike. Srpska pravoslavna crkva smatra svojim pravom da na teritoriji gde ima pretežan broj vernika, ne dopusti aktivnost drugih crkvi, a naročito sekti. Verska netrpeljivost se prenosi na nacionalni plan, verski neprijatelj je smatra SPC i nacionalni neprijatelj.”⁸⁾)

Takav izrazito negativan, ekskluzivistički stav prema sektama koje deluju u socijalnom prostoru koji pokriva Srpska pravoslavna crkva,

⁶⁾ Mircea Eliade, *Okultizam, magija i pomodne kulture*, Grafički zavod Hrvatske, 1981. str. 20.

⁷⁾ Dominique Sandri, *À la recherche des sectes et sociétés secrètes d'aujourd'hui*, Presses de la Renaissance, Paris, 1978, pp. 18–19.

⁸⁾ Tomislav Branković, *Socijalno-političko učenje savremenih verskih sekti u Beogradu*, (Neobjavljen diplomski rad), Odeljenje za sociologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, 1974, str. 22.

može se zapaziti i u intervjuu prote Mihaila Smiljanića — sveštenika koji je izrazito pro-socijalistički orijentisan: „Kod nas ima više od četrdeset verskih zajednica i sekti, a mnoge od njih su direktno protiv vlasti. Zavaravamo se kad kažemo da su neke sekte velike, a neke male. Jehovini svedoci nikako ne mogu biti mala zajednica kad se zna da im je centrala u Americi. Iz dana u dan sve su jači i prisutniji. Idu donom. Tvrdim vam da ima sveštenika, to su ovi koji su protiv mog društvenog angažovanja, koji bi radije pristali da im pola parohije priđe drugoj verskoj zajednici nego da budu delegati u Socijalističkom savezu.”⁹⁾

U okviru Katoličke crkve zapaža se drugačija orijentacija. U svom postkoncilskom pokušaju modernizovanja (prilagodavanju socijalnim promenama karakterističnim za savremeni svet sa njegovom oštrom podelom na razvijena industrijska i postindustrijska društva i nerazvijeni, a mnogoljudni „treći svet”), Katolička crkva se odlučila za uspostavljanje dijaloga s, u prvom redu, verskim sektama protestantske provenijencije, priznajući im, u najmanju ruku, pravo na zabludu u traganju za još uvek jednom i apsolutnom istinom.

Knjiga Vilhelma Barca *Sekte danas* je reprezentant takve orijentacije ka dijalogu ispunjenom tolerancijom koji Katolička crkva nastoji da promoviše u procesu *aggiornamento*. To se uočava još kod tumačenja etimologije reči sekta, kada se (s pravom) insistira na njenom poreklu iz glagola *sequi* (slediti, ići za nekim) a ne, kako je to bilo uobičajeno iz glagola *secare* (seći, rastavljati). Od značaja za jugoslovenski sociokulturni kontekst je to što je prevodilac (sa nemačkog) ove knjige sve vreme dosledno koristio reč *slijedba* (umesto sekta). Jedino je u naslovu knjige zadržan stari termin, što govori o nameri autora (ali i izdavača, Kršćanske sadašnjosti iz Zagreba) da polazeći od starog termina — i njemu pripadajuće negativne konotacije — uvede novi termin čija će konotacija biti u osnovi neutralna i time valjana osnovica za mogući dijalog. O tome svedoči i sledeći njegov stav: „Duhu je kršćanstva suprotno sprečavati prodor slijedbi uz žučne polemike, nesnošljivost i zlobu, kako se to često u prošlosti događalo. Crkve se moraju znati suprotstavljati slijedbama i sa njima raspravljati. One moraju slijedbama postavljati pitanja i u duhu ekonomskog raspoloženja dopustiti im da i one pitaju, Crkve se moraju posvjedočiti vlastitim kršćanstvom.”¹⁰⁾

⁹⁾ Petokraka na slavskom kolaču (razgovor sa protom Mihailom Smiljanićem), *Duga*, br. 335 od 27. XII 1986 — 9. I 1987, str. 17.

¹⁰⁾ Viljhelm Bartz, *Sekte danas*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984, str. 175.

U tom pravcu još dalje ide Tomislav Ivančić koji je na VI međufakultetskom simpozionu čija je tema bila *Vreme Duha Svetog* (Studena 23—30. septembar 1984. god.) u svom referatu naslovljenom kao *Harizmatički pokreti našeg vremena* između ostalog rekao (po navodima *Pravoslavlja*) „Ivančić je najpre definisao harizmu kao sposobnost nezasluzenu, koju daje duh sveti pojedincima na izgradnju Crkve. Zatim je rekao da harizmatički pokreti u direktnom smislu jesu u Crkvi, no u indirektnom smislu se nalaze i u svetu i u religijama. U svetu kao znakovi vremena preko kojih na neki način govori Duh sveti Crkvi, postoje razni pokreti, npr. marksizam, nauka, oslobodilački pokreti, pokreti za mir, hipici, joga, meditacija i dr. (podvukao E. S.).

U religijama takođe postoje razni pokreti: transcendentalna meditacija, Božanska misija svetla, Internacionalno društvo za Krišna svest, Deca Božja, Crkva za sjedinjenje, teozofija i antropozofija, duhovno lečenje, Soka Gakai, Islamski fundamentalistički pokret, Zen-budizam, religijski pokreti u Africi, hasidizam. Hrišćanski su pokreti više ili manje ispunjenje harizmi obećanih i datih u Novom zavetu. Određeno buđenje vere događa se kroz njih...¹¹⁾

Takvo, čak i za ekumenski orijentisanu katoličku misao nekonvencionaino stanovište bitno pluralistički produbljuje *Radna grupa za duhovne pokrete* koja deluje pri Republičkoj konferenciji Saveza Socijalističke omladine Slovenije i koja polazi od za nju središnjeg koncepta planetarne svesti: „Planetarna svest poima celovitost sveta, harmoniju čoveka pomirenog sa prirodom. Polazeći od tog holističkog principa i zalažući se za njega deluju brojne duhovne zajednice i pokreti, kao i radna grupa za duhovne pokrete pri RK SSO Slovenije. Žele da se suprotstave razdrobljenosti i odvojenosti u kojoj živi čitavo društvo i da se založe za celovitog čoveka koji će biti u skladu sa sobom, sa drugim ljudima i sa svojom okolinom. Čoveka koji će biti svestan toga da je celovit samo onoliko koliko se oseća delom naše ukupne celine — zemlje, kosmosa.“¹²⁾ Ta planetarna svest za koju se Radna grupa za duhovne pokrete zalaže otvorena je za sve oblike promišljanja sveta koji su orijentisani na suprotstavljanje vladajućoj novovekovnoj paradigmi za koju je karakteristično da razdvaja duhovnu od materijalne sfere i to tako da hipostazira ono materijalno, a čoveka vidi kao hegemonu nad prirodom. Duhovne pokrete, po njima, karakteriše

¹¹⁾ *Vreme Duha Svetog* — vreme Crkve, Saopštenje a radu VI međufakultetskog simpoziona, *Pravoslavlje*, 15. X 1984, str. 12.

¹²⁾ Aristid Hauliček, Manca Košir, Iz vesolja je cna domovina, *Delo*, 28. novembar 1986, str. 22.

zajednička orijentacija na promišljanje (raznovrsno i često međusobno protivurečno) reintegracije duhovnog i materijalnog principa stvarnosti koja je u post-Černobilskoj eri u osnovi bitno transpolitična: „Duhovne grupe i zajednice se sve više povezuju između sebe i učestvuju u najrazličitijim projektima koji se tiču svih područja života. Organizuju radionice, seminare, susrete, kongrese i bave se gajenjem dece, medicinom, ekologijom (i onom unutrašnjom), religijom, umetnošću, mirom čoveka i sveta... Današnji duhovni pokreti se sve više uključuju u svetski život i tradicionalnu sredinu. Ne žele ideološku i političku promenu sveta, već osetljivog, odgovornog čoveka sa bogatim unutrašnjim životom i iskreno privrženog bližnjemu i prirodi. Čoveka koji bi bio svestan celovitosti sveta i koji bi živeo u skladu sa njom. Zato savremeni duhovni pokreti nisu *alternativni* već *komplementarni*. Njihova sveza nije ili već i. Ne isključuju već uključuju. Gledano iz sveмира mi smo i tako i onako svi zajedno jedno. Iz te perspektive crveno i crno se mešaju, delovi se slivaju u celinu i na kraju je ponovo početak.”¹³⁾

Nije, pri tom, nimalo slučajno što je Radna grupa za duhovne pokrete situirana unutar Saveza socijalističke omladine. Izvesno je, naime, da je upravo onaj deo populacije koji čine mladi ljudi u najvećoj meri otvoren za probleme duhovnog i unutar toga za područje religioznog — i to na način koji je u osnovi drugačiji od onoga kako to čine njihovi roditelji: „U prvom redu mladi pristupaju sektama jer za njih katolicizam, protestantizam čak i judaizam predstavljaju pre svega roditeljsku religiju. A ova je u očima njihovog potomstva izgubila značenje svetog. Njeno praktikovanje počiva na navici koja ne sadrži zanos, žar i veru. Odbaciti 'etabrirane' religije za mlade znači isto što i odbaciti desakralizaciju religijskog, a takođe, u većini slučajeva podrazumeva prekidanje sa porodičnom sredinom, raskidanje 'duhovne spone' koja ih je vezivala za roditelje.”¹⁴⁾

Bez obzira na to da li će prihvatiti, ostati rezervisan ili odbaciti entuzijazam s kojim duhovnim pokretima pristupa Radna grupa slovenačkih omladinaca, korisno je prihvatiti sam termin *duhovni pokreti*, jer on na dovoljno obuhvatan ali istovremeno i određen način omeđuje područje koje je predmet analize. Naime, pristup koji bi u razmatranje uzeo samo verske sekte (samo one hrišćanske ili one istočnjačke) bi u znatnoj meri suzio optiku posmatrača i eliminisao izvesne fenomene koji su od središnjeg značaja za poimanje epohe u čijoj dominantnoj duhovnoj klimi sve veći broj (po-

¹³⁾ Isto.

¹⁴⁾ Dominique Sandri, (Op. cit.) p. 23.

gotovo mladih) ljudi traži alternativu. Teško je ne složiti se sa tvrdnjom Petera L. Bergera koja ide upravo u tom pravcu: „U doba u kome smo sve više prepušteni 'represivnoj trivijalnosti' sekularista, sklon sam mirnom prihvatanju svih ili skoro svih oblika reafirmacije transcendentnog: Zelim dakle mnogo više da živim u Astarčinom hramu nego u globalnoj Skinnerovoj kutiji, a isto tako ću uvek staviti poeziju Viljema Blejka iznad turobne plitkosti pozitivističkih filozofa.”¹⁵⁾

3.

U pokušaju analitičkog poimanja jedne takve pro-transcendentne orijentacije, karakteristične za većinu strujanja unutar duhovnih pokreta, kao korisno analitičko oruđe može da posluži iscrpna, višedimenzionalna tipologija sekta koju je razvio Brajan Vilson. B. Vilson uvida ograničenost svog prvog pokušaja tipologije verskih sekta jer su usmerene prevashodno na hrišćanski svet.¹⁶⁾ U kasnije razvijenoj varijanti tipologije, on umesto četiri elementa predlaže tipologiju sa sedam odrednica¹⁷⁾, uveren da će njome moći da se objasne i nehrišćanski verski pokreti. On, isto tako, nastoji da kritički prevrednuje klasičnu (u Trelčovoj varijanti) dihotomiju između crkve i sekta, jer ova previđa dinamički karakter religijskih pokreta i fiksira ih na način koji falsifikuje njihov stvarni istorijski razvoj. Istorija sekta pokazuje, naime, da one najčešće nastaju kao ekskluzivna učenja (tipa prorok i nekoliko sledbenika), da bi se nakon sukoba s dominantnom religijskom kulturom ili u nju utopile ili i same postale oblik ustanovljene religijske prakse unutar koje će se takođe javljati nova (disidentska) strujanja. Hrišćanstvo je za to možda najbolji primer: nastalo kao izrazito manjinska struja unutar judaizma, ono — nakon perioda u kome je bivalo progonjeno — postaje dominantna i čak isključiva religija sa svetskim pretenzijama unutar koje se, zakonito, počinju da javljaju reinterpretacije osnovnog učenja koje poprimaju oblik sekta (a ove ili u sukobu iščezavaju ili se transformišu u crkve).

Utoliko je na mestu pitanje koje Brajan Vilson postavlja: „U kojoj meri imamo uopšte prava

¹⁵⁾ Peter L. Berger, *Facing Up to Modernity*, Penguin Books, 1979, p. 251.

¹⁶⁾ Vidi: Vuko Pavićević, *Sociologija religije sa elementima filozofije religije*, Zavod za izdavanje udžbenika, Beograd, str. 166—167, 1970.

¹⁷⁾ B. R. Wilson, A typology of sects, u *Sociology of Religion*, ed. Roland Robertson, Penguin, 1976, pp. 361—384.

da govorimo o sekti bez specifikovanja istorijskog perioda, kulturnog okruženja i određenih religijskih tradicija.¹⁸⁾ Njegov odgovor na to pitanje je izričit — i negativan, jer istraživanju sekti pristupa kao sociolog koga u prvom redu interesuje odnos sekte (kao društvene grupe) i njenog socijalnog konteksta. Tu se on razlikuje od teologa koji bi se usmerio na doktrinarna pitanja tj. sadržaj verskog učenja sekte. Tražeći *principium divisionis* klasifikovanja sekti Vilson se opredeljuje za njihov *odnos prema svetu*. Taj odnos prema svetu nije isključivo teološka kategorija, jer u njega spada i način života pripadnika sekte koji je nužno povezan s modusima na koji oni svet prihvataju ili odbacuju, zanemaruju ili nastoje da ga promene, poboljšaju ili da prevrednuju okolnosti koje svetovna okolina nameće.

U nastojanju da zahvati sve te moguće razlike odnošenja prema svetu verskih sekti Vilson ih situira unutar sledeće klasifikacijske sheme:

Konverzionističke sekte su tipično evangelističke, fundamentalističke sekte. Uverene su u pokvarenost spoljašnjeg sveta, a tvrde da je on takav zato što je i čovek iskvaren. Da bi se promenio svet treba najpre promeniti čoveka. Te sekte su sklone moraliziranju, jer čoveka smatraju odgovornim za svoje postupke. Svoje učenje izlažu na javnim skupovima (mitinzima) s velikim brojem prisutnih. Kod pridobijanja novih vernika koriste ubeđivačke tehnike koje je razvila socijalna psihologija u službi marketinga. Tipičan predstavnik ovih sekti su razni pentekostalni pokreti, evangelističke sekte i Vojška spasa (u prvoj fazi svog razvoja).

Revolucionarno-eshatološke sekte. Njihov odnos prema svetu karakteriše težnja za ukidanjem postojećeg društvenog poretka i to ako je neophodno — i primenom sile. Pripadnici tih sekti očekuju novi poredak kojim će upravljati Bog. Tada će i njima pripasti vlast jer su božji poslanici i predstavnici na ovom svetu. Za njih nije karakterističan akt obraćanja (u pravu veru) već pre uvođenja u nju kroz upoznavanje doktrinarnih shema. Nema ekstatičnih skupova, zajedničkih molitvi, niti uspostavljanja emotivnih odnosa sa Bogom. On se sagledava pre svega kao svemoćni autokrata, a pripadnici sekte kao instrument njegove volje. Tipične sekte ove orijentacije su Jehovini svedoci i Kristadelfijalci.

Introverzionističke sekte odlikuje pijetistički odnos prema svetu. One ne žele da obrate što veći broj ljudi, niti očekuju neminovnu propast sveta već su usmerene na tiho zadovoljstvo čiji je izvor u osećanju vlastite svetosti. Njihovi skupovi su tipične „zajednice spasenih“ koje na-

¹⁸⁾ Isto.

stoje da žive izvan spoljašnjeg sveta. Tu spadaju raznoliki pijetistički pokreti.

Manipulacionističke sekte su one koje naglašavaju posedovanje posebnog znanja koje ih razlikuje od svih drugih. Oni ne prihvataju spoljašnji svet i njegove vrednosti i tvrde da poseduju osobito efikasna *sredstva* za ostvarivanje tih vrednosti (ciljeva). Tako one obećavaju zdravlje, bogatstvo, sreću i društveni uspeh. Koriste sredstva masovnog opštenja i javno oglašavaju svoja umeća. Grupni život je tu sveden na minimum, jer njihovo učenje teži da se predstavi kao impersonalno tehničko umeće. Često su sinkretičke, a Boga shvataju kao tvorca zakona koji nalaze primenu u svakodnevnom životu. Te sekte su potpuno nezainteresovane za eshatološka pitanja i predstavljaju se kao alternativni sistemi znanja (nauke), a ne kao religijska učenja. Primeri su Transcedentalna meditacija, Hrišćanska nauka, Scijentologija.

Taumaturgijske sekte usmerene su na demonstriranje uticaja natprirodnog na svakodnevnicu. Tu spadaju raznolike spiritističke grupe koje uspostavljaju kontakte s duhovima, isceljuju i upriličuju čuda. Za razliku od manipulacionističkih sekti ne insistiraju na posebnom znanju već na svom ekskluzivnom odnosu s natprirodnim (duhovima, prikazivanjima). Pripadnici sekte nisu usmereni ka sticanju posebnih sposobnosti već pre na kompenzaciju ličnih gubitaka (bolest, invalidnost, smrt bližnjih..)

Reformističke sekte su tipične derivirane sekte. Nastale kao revolucionarne sekte, prolaze kroz fazu introverzionizma i najzad se stabilizuju u reformnom obliku. Te sekte nastoje da svoju ulogu ostvare kroz činjenje dobrih dela. Sebe vide kao nosioce društvene savesti — onih koji su unutar sveta ali ga prihvataju uz etičku distancu. Uvereni su da njihova dobra dela predstavljaju kvasac u testu sutrašnjeg sveta.

Utopijske sekte su najsloženije jer njihov odnos prema svetu varira od povlačenja iz njega do pokušaja da ga učine boljim. One nastoje da svet preobrazu, u skladu s kolektivističkim načelima, i zato stvaraju utopijske zajednice. Razlikuju se sekte kojima je utopijska zajednica cilj od onih kojima je ona samo sredstvo za dostizanje božanskog spasenja. Tu spadaju različite varijante hrišćanskog socijalizma, tolstojevci, Oneida, Bruderhof i slične.

Naznačeni klasifikacijski okvir pokazuje ograničenost dosadašnjih empirijskih istraživanja religioznosti u Beogradu. Sva su zasnovana na korektno izvedenom metodološkom postupku,

koji polazi od reprezentativnog uzorka stanovništva i na osnovu toga izvodi zaključke o rasprostiranju religijskog fenomena na nivou ukupne populacije. Takav metodološki pristup je međutim, neprimeren istraživanju marginalnih religijskih fenomena, onih koji su ograničeni na male izolovane grupe čiji pripadnici ne bivaju zahvaćeni „mrežom uzorka”. Time se može objasniti činjenica da verske sekte praktično ignorišu oni koji sistematski istražuju religiju u nas. To se, zapravo i moglo očekivati: na marginalne religijske pojave (koje su to po veličini grupa koje zahvataju, a ne po svom kulturnom značaju) treba primenjivati drugačije, nekonvencionalne metode. To je mišljenje i Franka Ferarotija koji u Italiji istražuje ovu oblast religijskog života: „Naučne tvrdnje u takvom slučaju nisu više dovoljne. Neophodni su opisi iz prve ruke, pa čak i oni puni živih impresija, kakvi se obično dobijaju istraživanjem na terenu. Novinarski rad može da posluži kao bitna polazna osnova za kasnije dublje istraživanje.”¹⁹⁾ A takvo dublje istraživanje pretpostavlja *monografski* pristup i višegodišnje sistematsko bavljenje pojedinom verskom sektom što prevazilazi ambicije ovog teksta.

¹⁹⁾ Franko Feraroti, *op. cit.*, str. 27.